

Erfgoed

Leifruit op kasteeldomeinen en landhuizen, een rijke geschiedenis met een mooie toekomst

Auteur: Jeroen Delmotte en Dieter Dewitte, Pomko vzw



Inleiding

Fruit was een onmisbaar onderdeel van kasteeltuinen in het verleden. Naast siertuinen waren er moestuinen, boomgaarden én een tuinmuur met leifruit. De fruitteelt zelf was erop gericht om vruchten te telen van de beste kwaliteit. Men plantte een grote verscheidenheid aan rassen, zodat er een grote variatie aan smaken was en er elk seizoen fruit op tafel van de eigenaar kon worden gezet. Niet de kwantiteit, maar de schoonheid om mee te pronken op feesttafels stond voorop. Leifruitbomen waren ook een lust voor het oog. Leifruit werd immers niet alleen om zijn functionaliteit geteeld, maar ook vanwege de esthetische waarde die het kon toevoegen aan de tuinen en landschappen.

” Vandaag de dag is er echter nood aan een herwaardering van leifruit op deze historische sites. We moeten er voor zorgen dat het leifruit op de historische sites niet verloren gaat en deze weer in al zijn glorie herstellen.

De missie van Pomko (www.pomko.be) is een actieve bijdrage leveren aan het herwaarderen van leifruit op kasteeldomeinen. Recent kreeg Pomko hiervoor ook een beurs van de Vlaamse overheid om de “*De eeuwenoude hovenierskunst leifruit kweken weer nieuw leven te geven*”. Meer informatie over dit traject, kan u vinden op: <https://www.pomko.be/m-l-leifruit>

Leifruit: nut en schoonheid in één concept verenigd

Leifruit (ook wel espaliereteelt genoemd) is een verzamelnaam die wordt gebruikt om fruitbomen te beschrijven die langs muren of hekken zijn geleid en worden gesnoeid om een platte, horizontale vorm aan te nemen. In Frankrijk noemde men deze leidtechniek “*taille raisonnée*”, ofwel “*beredeneerde snoei*”. Om hun groei te remmen worden de fruitrassen op zwakgroeiende onderstammen geënt en door voortdurend snoeien en ombuigen (leiden) in omvang beperkt. Verschillende fruitsoorten zijn hiervoor geschikt: appel, peer, perzik, abrikoos, vijg, pruim, kers,... Leifruit kan ook verschillende vormen aannemen: Verrier palmet, enkele U-vorm, snoer, pauwstaart, piramidevorm, waaivorm, spilvorm,... Deze vormen van hovenierskunst die *nut en schoonheid* in één concept verenigen, golden in de 17^{de} en 18^{de} eeuw in Vlaanderen als kunstvorm met vorstelijke allure.

De geschiedenis van het leifruit

De fruitteelt werd in onze streken naar alle waarschijnlijkheid geïntroduceerd door de Romeinen. Vanaf de 16^{de} eeuw kan men twee grote vormen van fruitteelt onderscheiden: enerzijds de luxeteelt van de rijke burgerij en anderzijds de uit noodzaak ontstane boerenboomgaarden.

Tijdens de renaissance dook de leifruitboom op als een artistieke versiering in de tuin. Rijke edellieden lieten vanaf de 16^{de} eeuw bij hun kastelen en landhuizen vaak prachtige tuinen en parken aanleggen waar ook bijna altijd een grote moestuin en een fruittuin bij hoorden. Vooral in de 17^{de} eeuw kende de fruitteelt een enorme



ontwikkeling. De techniek werd vervolgens overgenomen door landgoederen en kasteeltuinen in heel Europa.

Vanaf het midden van de 17^{de} eeuw was er vooral in Frankrijk een snel groeiende en levendige belangstelling voor leifruit. Dat had onder meer te maken met de ontwikkelingen in Frankrijk waar koning Louis XIV niet alleen het kasteel in Versailles maar ook Le Potager du Roi liet aanleggen waar de koninklijke hovenier Jean-Baptiste de La Quintinie het enten en snoeien van fruitbomen tot een ware kunst verhieft. In heel Europa kreeg het telen van fruit in lei- en vormbomen een vorstelijk allure. Gedurende de 17^{de} en 18^{de} eeuw werd leifruit ook in Vlaanderen steeds vaker gebruikt in formele tuinen en landgoederen van aristocratische families.

” **Vlamingen behoorden in die tijd tot de grootmeesters van het kweken van geleide fruitbomen. Hun vakmanschap was tot ver buiten de landsgrenzen bekend.**

Tijdens de 19^{de} en vooral 20^{ste} eeuw verloor leifruit geleidelijk aan haar populariteit vooral vanwege de opkomst van intensievere landbouwmethoden en grootschalige fruitteelt.

Vandaag de dag komt men in oude tuinen van kloosters, op sommige oude landgoederen en op kasteeldomeinen nog regelmatig leifruit tegen. En ook op een aantal historische plaatsen bleven nog leibomen bewaard en werden ze als het ware museale restanten van een eens levende vorm van hovenierscultuur.

Leifruit op historische landgoederen en kastelen: erfgoedwaarde en genetische rijkdom

Het rijke leibomenambacht was het paradepaardje van de hovenierskunst en maakte integraal deel uit van de **tuintradities bij kastelen en landhuizen** in verschillende delen van Europa. Leifruit combineerde het praktisch nut met esthetische waarde en draagt ook bij aan de unieke uitstraling en beleving van historische landgoederen en kastelen. Leifruit combineert zowel functionele als decoratieve aspecten, wat resulteert in een rijke traditie die tot op de dag van vandaag voortleeft. Kasteeldomeinen zijn unieke locaties waar men de oude fruitgeschiedenis weer onder de aandacht kan brengen. Het is daarom ook zo belangrijk dat deze fruittuinen gerestaureerd en onderhouden worden om het erfgoed en de esthetiek van leifruitbomen te behouden.

Op het vlak van fruitvariëteiten vertegenwoordigt het leifruit op historische sites (kasteeltuinen) ook **een enorme genetische rijkdom en variatie**. Dit veelzijdige soortenspectrum vormt een onschatbare reservoir van genetisch materiaal. De oude en robuuste soorten bevatten de genetische informatie over weerstandsvermogen, resistentie tegen ziekten en plagen, aanpassing aan de standplaats, lokale geschiktheid, smaakvariatie. Jammer genoeg dreigen we veel van deze oude fruitvariëteiten te verliezen. Op de verschillende historische sites kan men nog veel van deze oude fruitrassen terugvinden.



Pomko

een Kollektief dat zich inzet voor herwaardering van leifruit en het genetisch bewaren van oude fruitsoorten.

” Aan een hoog tempo verliezen we pomologisch waardevol erfgoed. Willen we in stand houden wat er rest, dan gaan we best snel samen op pad. Niet alleen zullen verschillende oude fruitvariëteiten verdwijnen, ook de erfgoedverhalen en het ambacht (kweken, snoeien, enten, oculeren, leifruitteelt,...) zal verdwijnen.

- Vanuit deze pomologische uitdagingen werd Pomko (www.pomko.be) begin 2022 opgericht. De bezieler van dit initiatief is Dieter Dewitte, die al meer dan 25 jaar gepassioneerd bezig is met het borgen van oude fruitrassen. Begin 2022 besloot Dieter samen met zijn neef Jeroen Delmotte Pomko op te richten. In augustus 2023 sloot Paul-Emile Dewulf zich ook aan bij Pomko.

Pomko schrijft fruitkundige cultuurhistorische verhalen waarin het zoeken en bewaren van het fruitkundig erfgoed centraal staat. Via gedreven onderzoek naar oude fruitrassen en het herontdekken van oude fruitrassen slaagt Pomko er in om boeiende fruitboomprojecten aan te leggen en collecties te bewaren en te verruimen. De fruitboomprojecten kunnen alle kanten opgaan: van een collectieboomgaard, een thematische boomgaard (bv streekeigen soorten) tot het reconstrueren van een oorspronkelijke aanplant uit pakweg 1908 of tot het tot leven brengen van een pomologisch boek of naslagwerk. Niet zomaar boomgaarden dus, maar altijd boomgaarden met een sterk, lokaal verankerd en erfgoedkundig verhaal.

” Wat Pomko, leert, ervaart, boeit, ruikt en proeft, wil het ook doorgeven aan de toekomstige generaties.

Dat doet Pomko op verschillende manieren: informatieoverdracht via boomgaardrondleidingen, lessenreeksen snoei, oculeren en enten (“maak zelf je eigen fruitboom”), fruitproefmomenten, boomgaardfeesten, ... Op die manier zorgen we ervoor dat een prachtig stukje fruitkundig erfgoed bewaard wordt, waar iedereen van kan blijven genieten.

Naar een globale aanpak van het levend fruitkundig erfgoed op historische sites

Pomko heeft een unieke expertise in het kweken, vormen, leiden, onderhouden, verjongen en restaureren van leifruit:

- Dankzij de uitgebreide levende databank (fruitcollectie) en samenwerking met verschillende pomologen zijn we in staat om de oorspronkelijke aanplant uit pakweg 1890 opnieuw samen te stellen.
- Gebaseerd op resultaten uit het cultuurhistorisch onderzoek of op de historische site nog aanwezige documenten maken we de wedersamenstelling van de oorspronkelijke aanplant mogelijk. We ondersteunen ook in het determineren (op naam brengen), van de nog aanwezige fruitrassen.
- Vaak slaat de tand des tijds toe en heeft de nog aanwezige fruittuin het hard te verduren. De fruitbomen van eender welke vorm (leifruit, laagstam, halfstam of hoogstam) worden met de grootste zorg en vakkennis hersteld, onderhouden of gerestaureerd zodat deze nog jaren de fruittuin kunnen sieren.
- In de kwekerij van Pomko wordt plantgoed opgekweekt, hier kweken we doelgericht uniek leifruit (verrier palm, enkele u, waaivorm, ...) laagstam, fruithaag, halfstam en hoogstam van erfgoeddrassen op voor specifieke projecten.
- Via onze digitale ontsluiting en een uniek fruitboomspoor (<https://www.pomko.be/qr-labels>) creëren we een unieke beleving voor de eigenaar of bezoeker.

Alle info via: info@pomko.be | www.pomko.be | facebook: [@pomkovzw](https://www.facebook.com/pomkovzw) | instagram: [#pomkovzw](https://www.instagram.com/pomkovzw)

